

Rafał Majewski
(Uniwersytet Wrocławski)

PRZESTĘPSTWA SKIEROWANE PRZECIWKO INTERESOM WIERZYCIELI W KONTEKŚCIE OCHRONY OBROTU GOSPODARCZEGO

ABSTRACT

OFFENCES AGAINST CREDITORS' INTERESTS IN THE CONTEXT OF PROTECTING ECONOMIC ACTIVITY

The article addresses offences against the legally protected interests of the creditors defined in chapter 36 of the Penal Code in the context of protecting economic activity. The analysis contained herein revolves around identifying the basic criteria for distinguishing the aforementioned category of offences in terms of their object and gives critical consideration to the merits of defining the object more narrowly in relation to property, whose protection is provided for in chapter 35 of the Penal Code. The role of the principle of subsidiarity of criminal and commercial norms – significant to criminal law – has also been emphasized. In accordance with the views taken in the judicial decisions cited by the author, the above-mentioned principle has been supplanted by *interpretatio extensiva*, which covers not only the typical relations of an economic nature, but also “regular” civil-law relations and, what is more, relations of administrative and legal character.

KEYWORDS: creditor, debtor, economic activity, property, object protected under criminal law, principle of subsidiarity

SŁOWA KLUCZOWE: wierzyciel, dłużnik, obrót gospodarczy, mienie, przedmiot prawnokarnej ochrony, zasada subsydiarności

---

I

W tradycyjnym ujęciu, wypracowanego w nauce prawa karnego, poglądu mianem przestępstw skierowanych przeciwko interesom wierzycieli

zwykło się określać czyny zabronione stypizowane przez ustawodawcę w art. 300–302 obowiązującego Kodeksu karnego¹. Wymienione powyżej artykuły dotyczą najbardziej klasycznego przykładu zachowań godzących w indywidualne dobra prawne przynależne wierzycielom, z tego choćby tylko względu, że ustawowe znamiona czynu zabronionego wskazują wprost na osoby dłużnika oraz wierzyciela i określają mniej lub bardziej precyzyjnie zachodzące między nimi relacje, które z uwagi na stopień społecznej szkodliwości ustawodawca postanowił poddać kryminalizacji. Nie oznacza to jednak, że są to jedyne przestępstwa możliwe w relacjach pomiędzy dłużnikiem a wierzycielem. W Kodeksie karnym można wskazać także typizację innych czynów, które choć wprost nie odnoszą się do osoby wierzyciela, mogą równie skutecznie naruszać jego interesy. To samo dotyczy szeregu ustaw pozakodeksowych, które penalizując określone zachowania, pośrednio dotyczą wielu aspektów spraw związanych choćby z dochodzeniem wymagalnych należności czy też zabronionymi działaniami podejmowanymi przez dłużnika w toku postępowania upadłościowego i naprawczego.

Zdając sobie w pełni sprawę z dorobku nauki, w zakresie czynów zabronionych, stypizowanych w art. 300–302 k.k., autor skoncentruje swoje rozważania na wybranych aspektach związanych z prawidłową interpretacją treści ich znamion, a w konsekwencji na problemach, jakie mogą pojawić się i jakie, mimo upływu znacznego czasu od wejścia w życie wspomnianych przepisów, nadal pojawiają się w praktyce orzeczniczej organów wymiaru sprawiedliwości.

II

Zagadnienie przedmiotu ochrony w nauce prawa karnego, choć opisane dość obszernie, niekiedy nadal prowadzi do sporów interpretacyjnych w zakresie praktycznego znaczenia i funkcji, jakie pełni w procesie dochodzenia do ustalenia odpowiedzialności karnej sprawcy za zarzucany mu czyn zabroniony.

Mimo faktu, iż nie sposób wskazać powszechnie akceptowanego poglądu dotyczącego definicji „przedmiotu ochrony”, to najczęściej jednak

---

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm. – w dalszej części także jako skrót „k.k.”.

w celu zachowania spójności oraz utrzymania poprawności terminologicznej na gruncie materialnych norm karnych, dokonywana jest jego klasyfikacja poprzez odwołanie się do utrwalonego podziału na dobro prawne ogólne, rodzajowe i szczególne (indywidualne, bezpośrednie)². Nie zagłębiając się w istotę tego podziału oraz pomijając szczegółową analizę argumentów związanych z dokonaniem w jego ramach rozróżnieniem, w kontekście niniejszego opracowania szczególnie istotne będzie zwrócenie uwagi na rodzajowy przedmiot ochrony. Jego wyróżnienie w nauce prawa karnego nie stanowi jedynie rezultatu dążenia do uporządkowania struktur kodeksowych poprzez podział na poszczególne rozdziały grupujące te zakazy karne, które mają, zdaniem ustawodawcy, wspólny przedmiot ochrony (np. przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, przestępstwa przeciwko mieniu, przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu), ale także jest swoistą wskazówką interpretacyjną w zakresie przypisywania znamion zarzucanego sprawcy czynu zabronionego za naruszenie lub też jedynie narażenie na niebezpieczeństwo dobra prawnego³. Z drugiej strony, podkreśla się, że odpowiednia systematyka Kodeksu karnego to przejaw działania racjonalnego ustawodawcy, bowiem ten najpierw decyduje poddać ochronie określone dobra prawne, a następnie, dokonując typizacji określonych czynów zabronionych, niejako uszczegóławia przedmiot ochrony poprzez wskazanie na charakterystykę zachowań sprawców, okoliczności realizacji znamion czynu zabronionego czy podmioty zdolne do ponoszenia odpowiedzialności za naruszenie konkretnego (indywidualnego) dobra prawnego. Dlatego też rodzajowy przedmiot ochrony powinien znajdować odzwierciedlenie w indywidualnym przedmiocie zamachu danego typu przestępstwa⁴.

Wspomniany tu element systematyzacji Kodeksu karnego, dla którego między innymi wyróżnione jest pojęcie rodzajowego przedmiotu ochrony, pozwala na zgrupowanie w jednej strukturze redakcyjnej (rozdziale) tych zachowań, których wspólnym elementem jest taki sam przedmiot ochrony. Zarówno literatura, jak i orzecznictwo chętnie korzysta z przyjmowanego podziału dóbr prawnych ze względu na obowiązującą intytulację rozdziałów kodeksu. Bliższa jednak analiza niektórych z nich w oczywisty

2 Zob. A. Gubiński, *Zasady prawa karnego*, Warszawa 1996, s. 49.

3 R. Zawłocki, *Podstawy odpowiedzialności karnej za przestępstwa gospodarcze*, Warszawa 2004, s. 89.

4 L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2010, s. 88.

sposób prowadzi do wniosku, że samo umieszczenie określonego przestępnego zachowania w danym rozdziale nie przesądza jeszcze o tym, że przepisy (normy) te chronią wyłącznie to samo dobro prawne. Okazuje się bowiem, że w wielu przypadkach indywidualny przedmiot ochrony obejmuje więcej niż jedno dobro prawne, którego naruszenia sprawca dokonuje niejako „przy okazji” (czy też jedynie grozi jego naruszeniem), lub też indywidualny przedmiot ochrony w istocie różni się od rodzajowego przedmiotu ochrony, wyznaczonego przez tytuł rozdziału, w którym stypizowany czyn zabroniony został umieszczony. Stąd też uzasadnione staje się twierdzenie, że rodzajowy przedmiot ochrony jest w dalszym ciągu kategorią niedookreśloną, a przy ustalaniu jego zakresu nie można przypisywać decydującego znaczenia jedynie intytucji rozdziałów – w tym zakresie poszukiwać należy jeszcze innych dodatkowych kryteriów⁵.

III

W rozważaniach poświęconych przestępstwom z art. 300–302 Kodeksu karnego, w których stypizowane zostały sprzeczne z prawem zachowania dłużników względem wierzycieli, nieco więcej uwagi wymaga spojrzenie na to, co w istocie stanowi ich przedmiot ochrony w kontekście umieszczenia ich w Rozdziale XXXVI zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu”. W przypadku tego rozdziału potrzeba bliższej analizy pojęcia rodzajowego przedmiotu ochrony staje jeszcze bardziej oczywista dlatego, że nawet pobieżne spojrzenie na treść ustawowych znamion zgrupowanych w nim przepisów prowadzi do wniosku, że znamiona poszczególnych czynów zawierają w sobie terminy typowe dla prawa cywilnego i prawa handlowego, takie jak np. dłużnik, wierzyciel, stan niewypłacalności czy upadłości. Zrodzić się zatem może pytanie, czy na gruncie Kodeksu karnego wykładnia tych pojęć będzie zawsze tożsama z ich cywilistycznym rodowodem.

Przepisy penalizujące zachowania godzące w stosunki gospodarcze nie są zupełną nowością w Kodeksie karnym. Już w ustawie karnej z 1932 r. pojawił się rozdział zatytułowany „Przestępstwa na szkodę wierzycieli”, którego treść odpowiada funkcji omawianych przepisów chroniących

---

5 J. Jurewicz, *Kryteria podobieństwa przestępstw w ujęciu kodeksu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 11, s. 77–83.

prawny interes wierzycieli. Nie powinno budzić zatem wątpliwości, że intytucja rozdziału najlepiej oddawała istotę czynów zabronionych skierowanych przeciwko interesom wierzycieli, a zatem inaczej niż obecnie. Pośród systematyzacji tego kodeksu brak było dodatkowego katalogu czynów skierowanych przeciwko klasycznemu obrotowi gospodarczemu, tak jak to ma miejsce na gruncie obecnie obowiązującej ustawy karnej. W związku z takim zabiegiem w ówczesnej literaturze zarysowany został, godny przytoczenia, pogląd, opowiadający się za niezwykle szerokim stosowaniem obowiązujących wówczas norm, podkreślający, że:

Przestępstwa działania na szkodę wierzycieli nie są zwykłymi przestępstwami przeciwko mieniu. Przestępstwa te sięgają znacznie głębiej do życia gospodarczego całego społeczeństwa. Niewypłacalność wielkiej firmy zatacza bardzo szerokie koła; za jedną upadłością idzie w regule cały szereg innych, następuje wielki wstrząs życia gospodarczego, sięgający aż do licznych rzesz pracowników umysłowych i fizycznych, którzy nagle stają wobec ostateczności bezrobocia i widma nędzy. Dlatego nowożytnie społeczeństwo nie może patrzeć obojętnie już na wstępne działania lekkomyślnego lub nieuczciwego dłużnika, który w sposób widoczny naraża na szwank uprawnione interesy swoich wierzycieli, stwarzając niebezpieczeństwo ewidentnej ich ruiny majątkowej, likwidacji przedsiębiorstw, powstanie bezrobocia i podkopania kredytu w społeczeństwie⁶.

Prezentowana interpretacja obejmowała nie tylko szeroki zakres stosunków stricte gospodarczych, w dzisiejszym rozumieniu tego pojęcia, o czym przyjdzie jeszcze napisać, ponieważ penalizacja mogła dotyczyć wszelkich przejawów stosunków cywilnoprawnych, w tym i tych, które nie były bezpośrednio związane z podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej.

W Kodeksie karnym z 1969 r. katalog czynów zabronionych, dotyczących stosunków między wierzycielami i dłużnikami, został umieszczony po raz pierwszy w rozdziale zatytułowanym wprost „Przestępstwa gospodarcze”. Podzielając pogląd o roli rodzajowego dobra prawnego, jako swoistej dyrektywy interpretacyjnej przy wykładni zakresu zastosowania danej normy, można stwierdzić, że doszło wówczas do zawężenia katalogu

---

6 J. Skorupka, *Rodzajowy przedmiot ochrony*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 1, s. 134; L. Peiper, *Komentarz do kodeksu karnego, prawa o wykroczeniach, przepisów wprowadzających obie te ustawy*, Kraków 1936, s. 950.

czynów zabronionych, pozostających w związku z funkcjonowaniem gospodarki, rozumianej przy tym w sposób specyficzny – z punktu widzenia warunków społeczno-gospodarczych poprzedniego ustroju⁷. Dopiero do Ustawy o ochronie obrotu gospodarczego z 12 grudnia 1994 r.⁸ wprowadzono pojęcie „obrotu gospodarczego”, przyjęte następnie w Kodeksie karnym z 1997 r. i obecne w nim do dziś w rozdziale XXXVI. Nie jest to tylko zmiana o charakterze czysto technicznym, lecz ma istotne znaczenie dla wykładni obowiązujących przepisów.

Z punktu widzenia kryterium przedmiotowego nie powinno budzić wątpliwości, że obrót gospodarczy jest ściśle związany z pojęciem działalności gospodarczej i chcąc określić jego zakres należy za każdym razem brać pod uwagę, czym jest działalność gospodarcza⁹. Ustawodawca sytuację ułatwia podając legalną definicję działalności gospodarczej, którą jest:

zarobkowa działalność wytwórcza, budowlana, handlowa, usługowa oraz poszukiwanie, rozpoznawanie i wydobywanie kopalin ze złóż, a także działalność zawodowa, wykonywana w sposób zorganizowany i ciągły¹⁰.

Ta ścisła zależność, zdaniem autorów, wynika z bliskiego znaczenia terminów „obrot” i „działalność”¹¹. Działalność gospodarcza jest zatem zachowaniem, które jest regulowane przez normy prawa i jako taka faktycznie i w sposób formalny stanowi fundament dla prób definiowania obrotu gospodarczego, w tym sensie, że jest on wyrazem wszelkich stosunków,

---

7 Oprócz traktowania dobra prawnego jako dyrektywy interpretacyjnej, funkcjonuje też inna teoria zakładająca, że określone dobro prawne, któremu udzielona zostaje ochrona, stanowi nie tylko wskazówkę co do interpretacji, ale jest elementem znamion danego przestępstwa. Takie ujęcie dobra prawnego może niekiedy nasuwać pewne wątpliwości, jak choćby zgodność z postulatem maksymalnej określoności znamion czynu zabronionego, w sytuacji zbyt ogólnie i abstrakcyjnie ujętego przedmiotu ochrony (jak w przypadku omawianego tutaj obrotu gospodarczego), czy także sytuacji możliwego pozostawiania przez sprawcę w błędzie co do znamion czynu zabronionego, naruszającego określone dobra prawne.

8 Ustawa o ochronie obrotu gospodarczego z 12 grudnia 1994 r. (Dz.U. Nr 126, poz. 615).

9 O. Górniok, „Działalność gospodarcza” jako znamię przestępstwa korupcji gospodarczej, „Przeгляд Sądowy” 2006, nr 10, s. 3–6.

10 Art. 2 Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 178, poz. 1807 ze zm.).

11 R. Zawłocki, *Prawo...*, s. 3.

których istotą jest działalność gospodarcza¹². Ponadto, normy prawa karnego gospodarczego w żaden sposób nie wpływają i nie powinny wpływać na zakres obrotu gospodarczego, co przemawia za ich wtórnym charakterem (zasada subsydiarności).

Liczne definicje obrotu gospodarczego można odnaleźć w doktrynie, i to zarówno tej zajmującej się prawem karnym, jak i prawem handlowym. Podkreśla się w sposób wyraźny, że termin ten został zaczerpnięty z języka potocznego oraz że znajduje zastosowanie w nauce prawa i w naukach ekonomicznych¹³. Próbę jego przybliżenia wypada rozpocząć od poglądów tej dziedziny, z której się wywodzi. Przedstawiciele prawa handlowego i gospodarczego ujmują obrót gospodarczy jako pewną całość stosunków gospodarczych, zachodzących między uczestniczącymi w nich podmiotami, dokonującymi wymiany usług i dóbr, przeprowadzanej z reguły za pośrednictwem pieniądza¹⁴. Według kolejnego poglądu, termin ten najczęściej pojmuje się jako:

nie tylko wymianę dóbr i usług odbywającą się z reguły z użyciem środków płatniczych, ale przede wszystkim [jako] towarzyszące tej wymianie i powstające w jej procesie stosunki między jej podmiotami (uczestnikami)¹⁵.

W wielu jednak definicjach, w których nawiązuje się do próby opisu obrotu gospodarczego, wskazuje się, że powinien być to obrót dwustronnie profesjonalny albo przynajmniej jedna strona powinna prowadzić działalność gospodarczą¹⁶. Tak też, według innego ujęcia, ale już na gruncie nauki prawa karnego gospodarczego wskazuje się, że:

obróć gospodarczy może odbywać się pomiędzy podmiotami prowadzącymi działalność gospodarczą albo pomiędzy tymi podmiotami a innymi osobami¹⁷.

¹² *Ibidem*, s. 4 i n.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ K. Kurczalak, *Prawo handlowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 17.

¹⁵ A. Kidyba, *Prawo handlowe*, Warszawa 2002, s. 1 i n.

¹⁶ *Ibidem*; podobnie S. Żółtek, *Prawo karne gospodarcze w aspekcie zasady subsydiarności*, Oficyna 2009, s. 149.

¹⁷ J. Skorupka, *Prawo karne gospodarcze. Zarys wykładu*, wyd. 2, LexisNexis, Warszawa 2007, s. 25.

Zasadniczą cechą takiego obrotu jest ta okoliczność, że wcześniej wspomniana wymiana dóbr i usług dokonuje się pomiędzy podmiotami, z których co najmniej jeden jest przedsiębiorcą, czyli podmiotem, który w sposób stały i ciągły zajmuje się zawodowo prowadzeniem działalności gospodarczej¹⁸.

Spojrzenie na to zagadnienie z punktu widzenia prawa karnego nie odbiega w zasadzie od powyższego cywilistycznego ujęcia. S. Żółtek wskazuje, że „obrotem gospodarczym jest więc całokształt stosunków gospodarczych, polegających na dokonywaniu czynności gospodarczych, z zastrzeżeniem, że co najmniej jedna strona takiego stosunku musi prowadzić działalność gospodarczą w sposób profesjonalny”. Podobnie R. Zawłocki, który twierdzi, że to:

całokształt faktycznych i formalnych stosunków gospodarczych, tj. opartych na ustawowej działalności gospodarczej. Istotą obrotu gospodarczego są więc stosunki, w których przynajmniej jedną ze stron jest przedsiębiorca⁴⁴.

Wszystkie powyższe próby definiowania rodzajowego przedmiotu ochrony mają jedną wspólną cechę. Zgodnie uznają, że z punktu widzenia kryterium podmiotowego w obrocie powinien występować co najmniej jeden podmiot prowadzący działalność gospodarczą w sposób zorganizowany i ciągły (podmiot profesjonalny). Tytuł Rozdziału XXXVI Kodeksu karnego wyraźnie wskazuje, że dokonano w nim penalizacji zachowań nie „w obrocie gospodarczym”, lecz takich które są skierowane „przeciwko” obrotowi gospodarczemu, zakładając jego ochronę przed dokonywanymi przez sprawców zamachami niejako od zewnątrz. Przy takiej interpretacji wypada zwrócić uwagę, że zamachu na obrót gospodarczy może dokonywać zarówno sprawca, który jest uczestnikiem stosunków gospodarczych (przedsiębiorcą lub nie), jak i podmiot, który nie będąc uczestnikiem tych stosunków, podejmuje bezprawne działania godzące w jego istotę.

Oznacza to, że bez dokładnego dookreślenia tego, jakie elementy składają się na obrót gospodarczy, przedmiot ochrony staje się zbyt abstrakcyjny i niejednoznaczny dla precyzyjnego stwierdzenia, czy określone działanie sprawcy doprowadza do jego naruszenia oraz do realizacji funkcji dyrektywy interpretacyjnej dotyczącej znamion czynu zabronionego.

¹⁸ Zob. Art. 43¹ Ustawy Kodeks Cywilny (Dz.U. Nr 16, poz. 93 ze zm.); także Art. 4 Ustawy o swobodzie działalności gospodarczej (Dz.U. Nr 178, poz. 1807 ze zm.).

IV

Przepisy Kodeksu karnego nie udzielają ochrony za każdym razem wszystkim działaniom związanym z obrotem gospodarczym, w rozumieniu zaprezentowanym powyżej, ale tylko takim, które są zgodne z powszechnie obowiązującymi przepisami (działania legalne). Nie można bowiem zapominać w tym kontekście o zasadzie subsydiarności prawa karnego, która na gruncie Rozdziału XXXVI ma szczególne znaczenie. Choć pogląd o subsydiarności tych norm był wcześniej kwestionowany – według jednej z definicji prawa karnego gospodarczego to dzięki właśnie tym normom państwo steruje działalnością gospodarczą lub w nią ingeruje¹⁹. Taki pogląd trudno jednak zaakceptować, bowiem stawia on prawo karne gospodarcze w roli regulatora stosunków gospodarczych. W pierwszej kolejności rolę tę powinny odgrywać przepisy prawa administracyjnego, cywilnego i handlowego, dopiero wtedy, gdy normy te nie są wystarczające jako kolejne mogą być stosowane normy karne. Jest to nawiązanie do ogólnej zasady wtórności norma prawa karnego, w tym wtórności prawa karnego gospodarczego wobec norm prawa gospodarczego²⁰.

Subsydiarność prawa karnego gospodarczego jest dość szeroko popierana w literaturze przedmiotu. Zasada ta jest niezwykle istotna z punktu widzenia realizacji polityki karania w tych przypadkach, gdy mieszają się ze sobą normy prawne należące do różnych gałęzi prawa, a których rozdzielnie często może powodować liczne kłopoty interpretacyjne. Podkreślając pomocniczość norm karnych wobec norm administracyjnych, cywilnych czy handlowych w szeroko rozumianych stosunkach gospodarczych, autorzy wskazują że:

Natura działalności gospodarczej wymaga, aby zasada subsydiarności prawa karnego była na obszarze tej działalności szczególnie rygorystycznie respektowana²¹.

Gdzie indziej, w odniesieniu do tej zasady, silnie akcentuje się, że:

---

¹⁹ O. Górniok, *Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 123.

²⁰ Zob. R. Zawłocki, *Podstawy...*, s. 82 i n.; S. Żółtek, *Prawo...*, s. 163 i n.

²¹ K. Buchała, P. Kardas, J. Majewski, W. Wróbel, *Komentarz do ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, Warszawa 1995, s. 4.

Ochronę obrotu gospodarczego i szerzej działalności gospodarczej zapewniają przede wszystkim przepisy o charakterze administracyjnym i cywilnoprawnym, a prawo karne stosować trzeba pomocniczo²².

Pogląd taki dotyczy nie tylko norm prawnych zawartych w Kodeksie karnym, jako akcie prawnym o randze szczególnej. Zasadę subsydiarności należy stosować znaczenie szerzej, tzn. do wszystkich przepisów karnych, bez względu na akt prawny, w którym ustawodawca się nimi posłużył. Jako przykład można podać ustawę Kodeks spółek handlowych²³, na gruncie której w doktrynie jednoznacznie podkreśla się, że przepisy karne mają bez wątpienia pomocniczy charakter. Mają zabezpieczać i gwarantować przestrzeganie nakazów i zakazów wynikających z tej ustawy, chodzi o przestrzeganie powinności o charakterze cywilnym i administracyjnym, które określają granice prowadzonej działalności gospodarczej²⁴. Tak silne wskazywanie na zasadę pomocniczości norm karnych, ma za zadanie zagwarantowanie prawidłowej realizacji ich funkcji ochronnej i gwarancyjnej w rzeczywistości gospodarczej²⁵.

Argumenty nauki prawa znajdują swoje odzwierciedlenie w poglądach judykatury. Analiza zasady subsydiarności została zarysowana w orzecznictwie Sądu Najwyższego. Ze względu na poruszaną problematykę warto przytoczyć jedno z orzeczeń sądu. Co prawda, zostało ono wydane na gruncie poprzedniej wersji przepisów dotyczących przestępstwa nadużycia zaufania (obecny art. 296 k.k.), mimo to jednak nadal zachowuje swoją aktualność w obecnym systemie gospodarczym. Orzeczenie to dotyczyło przestępstwa niegospodarności, marnotrawstwa oraz dopuszczalnego ryzyka gospodarczego²⁶. Sąd Najwyższy w wytycznych wymiaru sprawiedliwości celnie zauważył, że:

usuwanie niegospodarności powinno odbywać się przede wszystkim środkami z dziedziny ekonomiki, organizacji i zarządzania oraz przez prawo gospodarcze, administracyjne i cywilne, a także przez użycie

---

²² J. Skorupka, *Prawo...*, s. 23.

²³ Ustawa Kodeks spółek handlowych z dnia 15 września 2000 r. (Dz.U. 2000.94.103 z późn. zm.).

²⁴ J. Giezek, P. Kardas, *Przepisy karne kodeksy spółek handlowych*, Kraków 2003, s. 7.

²⁵ R. Zawłocki, *Podstawy...*, s. 19.

²⁶ Dawny art. 217 Ustawy Kodeks karny z dnia 19 kwietnia 1969 r. (Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94 z późn. zm.).

środków z zakresu odpowiedzialności służbowej, dyscyplinarnej i porządkowej. Ingerencja prawa karnego natomiast powinna być ostatecznym środkiem²⁷.

Zasada subsydiarności jest jednak w pewnej mierze przedmiotem dalszych kontrowersji w orzecznictwie. Pojawiały się także orzeczenia Sądu Najwyższego, które nie przyznawały tej zasadzie waloru absolutnego²⁸.

Dlatego też, oprócz powyżej zarysowanych definicji przedmiotowych, w literaturze przedmiotu dokonuje się uszczegółowienia zasady subsydiarności, wskazując na podstawowe reguły rządzące obrotem gospodarczym, będące w istocie jego treścią, których naruszenie jednoznacznie przesądza o zamachu na to dobro prawne. Zalicza się do nich przede wszystkim: zasadą rzetelności, zasadę uczciwości, ale także zasady uczciwej konkurencji, dobre obyczaje oraz słuszne interesy konsumentów²⁹. Oznacza, to że normy prawnokarne kryminalizują zachowania naganne w obrocie gospodarczym, naruszające podstawowe zasady wolnego rynku.

V

Przytoczoną powyżej charakterystykę rodzajowego przedmiotu ochrony należy odnieść w końcu do przestępstw skierowanych przeciwko prawnie chronionym interesom wierzycieli, które są właściwym tematem niniejszego opracowania. Dość powszechnie w nauce prawa karnego przyjmuje się, że art. 300–302 Kodeksu karnego, dotyczące czynów zabronionych stypizowanych w tych artykułach, stoją na straży uprawnionych roszczeń wierzycieli przed nieuczciwymi poczynaniami dłużników, zmierzających do uniemożliwienia zaspokojenia tych roszczeń³⁰. Jednakże w szerszym kontekście, należy je traktować przede wszystkim, jako czyny skierowane przeciwko indywidualnym interesom majątkowym podmiotów uczestniczących w obrocie gospodarczym i jednocześnie wymierzone

27 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 czerwca 1989 r., VI KZP 28/87 OSNKW 1989, nr 5–6, poz. 34.

28 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2002 r., I KZP 25/02, OSNKW 2002, nr 11–12, poz. 94; listopad 2003 r., I KZP 32/03, OSNKW 2004, nr 1, poz. 3.

29 R. Zawłocki, *Podstawy...*, s. 97.

30 J. Majewski, [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*. t. III: *Komentarz do art. 278–363 k.k.*, red. A. Zoll, wyd. 3, Warszawa 2008, s. 1168.

w ponadindywidualne interesy gospodarcze całego społeczeństwa³¹. W istocie ochronie podlega treść stosunku zobowiązaniowego, jaki został zawarty na mocy czynności prawnej lub jaki wynika z obowiązujących przepisów ustaw, zwłaszcza regulujących stosunki cywilnoprawne między osobą dłużnika i wierzyciela. Nie można jednakże tracić z pola widzenia treści znamion art. 300 § 2 kodeksu³², który chroni nie tylko obrót gospodarczy, ale także powagę orzeczeń organów państwowych, zmierzających do wykonania orzeczenia zgodnie z przewidzianą procedurą, będąc tym samym pobocznym przedmiotem ochrony³³.

Powyższe rozważania dotyczące rodzajowego przedmiotu ochrony, o którym mowa w przepisach Rozdziału XXXVI Kodeksu karnego, ogniskują się wokół sporu o charakter tzw. przestępstw dłużniczych z art. 300–302 obowiązującej ustawy karnej. Biorąc pod uwagę, zgodnie z jedną z teorii, że dostatecznie sprecyzowany przedmiot ochrony staje się swoistą wskazówką interpretacyjną przy wykładni treści znamion czynu zabronionego, należy odpowiedzieć na pytanie o zakres ich rzeczywistego zastosowania. Ustawodawca nie wiąże wprost występującego w roli dłużnika sprawcy i (co do zasady) poszkodowanego wierzyciela z tymi podmiotami, które miałyby prowadzić zorganizowaną i ciągłą działalność gospodarczą. Nadto, jak zostało wcześniej wspomniane, kwalifikując określone zachowanie, jako naruszające obrót gospodarczy, nie należy tracić z pola widzenia, że ma ono być także skierowane „przeciwno” obrotowi gospodarczemu, w którym to dopiero mogą występować podmioty profesjonalne. Na tle rozważań o rodzajowym przedmiocie ochrony przed przestępstwami przeciwko obrotowi gospodarczemu pojawiają się pytania o rzeczywisty zakres zastosowania norm określających przestępstwa przeciwko interesom wierzycieli.

Z punktu widzenia kryterium podmiotowego, przestępstwa skierowane przeciwko prawnie chronionym interesom wierzycieli są czynami

---

31 *Ibidem*.

32 Art. 300 § 2. Kto, w celu udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego, udaremnia lub uszczupla zaspokojenie swojego wierzyciela przez to, że usuwa, ukrywa, zbywa, darowuje, niszczy, rzeczywiście lub pozornie obciąża albo uszkadza składniki swojego majątku zajęte lub zagrożone zajęciem, bądź usuwa znaki zajęcia – podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

33 Uchwała Sądu Najwyższego z 26 listopada 2003 r., I KZP 32/03, OSNKW 2004, nr 1, poz. 3.

zabronionymi o indywidualnym charakterze, co oznacza w gruncie rzeczy konieczność posiadania statusu dłużnika do możliwej realizacji znamion czynu zabronionego³⁴. W poglądach nauki prawa poświęconych omawianym tu czynom zabronionym, w kontekście miejsca ich stypizowania w Kodeksie karnym, zarysowało się kilka wyraźnych, sprzecznych ze sobą poglądów dotyczących zakresu zdolności podmiotowej do ich popełnienia³⁵.

Pogląd o najwęższym zakresie zastosowania zakłada, że do czynów wyczerpujących znamiona tzw. przestępstw dłużniczych zdolny jest wyłącznie dłużnik działający na szkodę prawnie chronionego interesu wierzyciela, który jednocześnie powinien spełniać przesłankę posiadania statusu przedsiębiorcy, będąc tym samym pełnoprawnym uczestnikiem obrotu gospodarczego, choć jego wierzyciel przesłanki tej spełniać już nie musi, co nadaje ich wzajemnym relacjom charakter półprofesjonalny³⁶. Nieco szerszy sposób interpretacji zakłada, że co prawda, z punktu widzenia rodzajowego przedmiotu ochrony, w relacji między dłużnikiem i wierzycielem przynajmniej jeden z nich powinien posiadać status podmiotu profesjonalnego, to sprawcą czynów zabronionych mogą być dłużnicy bez względu na ich kwalifikacje, a zatem także i ci, którzy nigdy z działalnością gospodarczą nie mieli do czynienia, byleby tylko działali na szkodę swoich wierzycieli będących profesjonalistami. Pogląd ten, odniesiony do stanowiska najwęższego, prowadzi niejako do zamiany miejscami dłużnika z wierzycielem w łączącej ich relacji. Taka charakterystyka

---

34 Znamiona poszczególnych czynów zabronionych stypizowanych w art. 300 i 302 k.k. choć nie posługują się wprost pojęciem dłużnika (inaczej jest w przypadku przestępstwa z art. 302 k.k.) to oczywiście jest, że interpretacja znamion takich jak np. „udaremnia lub uszczupla zaspokojenie swojego wierzyciela” jasno wskazuje, że tylko osoba będące dłużnikiem jest w stanie stać się sprawcą tych czynów zabronionych. Zob. też wyrok Sądu Najwyższego z dn. 5 stycznia 2000 r., V KKN 192/99, LEX nr 50986. Zagadnienia związane z pojęciem dłużnika, wierzyciela i łączącego ich stosunku zobowiązaniowego należą do części prawa zobowiązań, a ich szczegółowe omówienie zostanie na potrzeby niniejszego opracowania pominięte.

35 Poglądy te dotyczyły nie tylko omawianych przepisów na gruncie obowiązującego kodeksu karnego, ale także i tych, które zostały wprowadzone Ustawą o ochronie obrotu gospodarczego.

36 J. Skorupka, *Wybrane aspekty przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu*, „Przełęcz Sądowy” 1999, z. 2, s. 57–61; M. Marszałek, *Sporne problemy wykładni art. 6 § 1 i 3 ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, „Prokuratura i Prawo” 1997, nr 4, s. 46.

stosunków gospodarczych, w których może dojść do realizacji znamion czynu zabronionego, znalazła częściowe potwierdzenie w orzecznictwie Sądu Najwyższego, o którym przyjdzie jeszcze wspomnieć³⁷.

Poglądy orzecznictwa w tym zakresie nie były jednak dość jednolite, bowiem w jednym z późniejszych orzeczeń Sądu Najwyższego stwierdzono, że co prawda charakterystyka istniejących stosunków cywilnych między dłużnikiem i wierzycielem powinna znajdować każdorazowo swoje oparcie na gruncie przyjętego rozumienia stosunków gospodarczych, jako relacji co najmniej jednostronnie profesjonalnych, to już bez znaczenia zdaje się fakt, która ze stron tego stosunku (dłużnik czy wierzyciel) będzie podmiotem w sposób zawodowy zajmującym się wykonywaniem działalności gospodarczej³⁸.

Natomiast według najszerszej interpretacji podmiotowej zdolności do popełnienia przestępstw na szkodę interesów wierzycieli, podmiotem zdolnym do realizacji znamion omawianych tu czynów zabronionych będzie każdy dłużnik, niezależnie od tego, czy jest przedsiębiorcą, to samo stwierdzenie dotyczy statusu prawnego wierzyciela, od którego nie wymaga się bycia profesjonalistą³⁹. Przyjęcie takiej interpretacji oznaczałoby szerokie rozumienie obrotu gospodarczego, dotyczącego każdej sfery stosunków zobowiązaniowych (cywilnoprawnych), także niezwiązanych bezpośrednio z podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej.

Do ostatniego z zaprezentowanych stanowisk należy odnieść się nieco szerzej. W przyjętym rozumieniu zrywa ono z dotychczas ugruntowanymi poglądami na temat rodzajowego przedmiotu ochrony w Rozdziale XXXVI Kodeksu karnego, nadając mu znacznie szerszą treść. Ujmuje bowiem obrót gospodarczy jako całkowicie niezwiązany z profesjonalnym charakterem jego wykonywania i sprowadza część przepisów dotyczących działania na szkodę wierzycieli do przepisów penalizujących w istocie stosunki cywilnoprawne, nie mające oparcia w dziedzinie obrotu

37 Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 listopada 2000 r., I KZP 31/00, OSNKW 2001, nr 1–2, poz. 5.

38 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2002 r., II KKN 220/00, LEX nr 55524; zob. też R. Zawłocki, *Przestępstwa...*, s. 34.

39 O. Górniok, [w:] O. Górniok, S. Hoc, S.M. Przyjemski, *Kodeks karny. Komentarz*, t. III, s. 407; J. Wojciechowski, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2002 r. s. 529–531; A. Marek, *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 5, Wolters Kluwer 2010 r. s. 349; K. Buczkowski, *Przestępstwa gospodarcze*, Warszawa 2000, s. 65.

gospodarczego. Nadto, przy takiej interpretacji pojawić może się zarzut, że rodzajowy przedmiot ochrony nie znajduje swojego choćby częściowego odzwierciedlenia w bezpośrednim przedmiocie ochrony, wynikającym z konkretnego przepisu karnego⁴⁰. Prowadzi to do obowiązku odnalezienia indywidualnego przedmiotu ochrony przed przestępstwami przeciwko interesom wierzycieli w taki sposób, aby pozostawał on w zgodzie nie tylko z systematyką kodeksową, spełniał przesłankę dostatecznie określonej wskazówki interpretacyjnej, ale i w pełni realizował wspomnianą już zasadę subsydiarności prawa karnego. Ponadto, podkreśla się, że nie bez powodu znajduje tu swoje zastosowanie wykładnia historyczna. Pogląd o szerokim stosowaniu przepisów dotyczących przestępstw przeciwko interesom wierzycieli do każdego rodzaju stosunków prawnych był w pełni uprawniony na gruncie przepisów Kodeksu karnego z 1932 r., które zawarte zostały w rozdziale zatytułowanym „Przestępstwa na szkodę wierzycieli”. Tego rodzaju wykładnia nie znajduje już jednak zastosowania wobec obecnego brzmienia tego rozdziału: „Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu”. W sposób oczywisty rodzi to obawy o spełnienie postulatu pewności i jasności prawa w obliczu zagrożenia, jakie powoduje niejednolita i rozszerzająca wykładania części znamion czynów zabronionych omawianych w niniejszym opracowaniu.

W świetle powyższego, krótkiej analizie należy poddać dorobek orzecznicy związany z przestępstwami opisanymi w art. 300 § 1–3, art. 301 § 1–3 oraz art. 302 § 1 k.k. Sądy wielokrotnie wypowiedziały się o zakresie stosowania wskazanych przepisów karnych. Część orzeczeń została już omówiona. Wydaje się, że orzecznictwo stopniowo ewoluowało, składając się ku coraz szerszej interpretacji zakresu zastosowania przepisów dotyczących tzw. przestępstw dłużniczych. Początkowo w jednej ze swoich uchwał Sąd Najwyższy przyjął, że „Zagrożonym niewypłacalnością w rozumieniu art. 300 § 1 k.k. może być każdy dłużnik podmiotu prowadzącego działalność gospodarczą”, a „Obrót gospodarczy może odbywać się nie tylko między przedsiębiorcami, tj. podmiotami prowadzącymi działalność gospodarczą w sposób profesjonalny, lecz także między takimi podmiotami a konsumentami, dla których transakcje mają charakter

---

40 L. Gardocki, *Pozaustawowe źródła znaczenia przepisu karnego*, [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda, Lublin 2005, s. 56–57; R. Dębski: *Pozaustawowe znamiona przestępstwa*, Łódź 1995., s. 187 oraz s. 291–292.

niezawodowy” – opowiadając się za wąskim rozumieniem zakresu stosowania przepisów do obrotu co najmniej półprofesjonalnego⁴¹. Stanowisko Sądu Najwyższego zostało potwierdzone także w innym orzeczeniu, w którym stwierdzono, że „Podmiotem art. 300 § 1 k.k. może być każdy dłużnik, w szczególności dłużnik nie będący przedsiębiorcą”, z tym jednak wyjątkiem, że „co najmniej jedna ze stron zobowiązania rodzącego wierzytelność, której zaspokojenie udaremniają lub uszczuplają sprawcy tych przestępstw, musi prowadzić działalność gospodarczą”⁴². Jak widać, Sąd Najwyższy stopniowo rozszerzał zakres zastosowania przepisów dotyczących działań przeciwko interesom wierzycieli, łącząc co prawda ochronę nadal z obrotem półprofesjonalnym, ale już nie wskazując, która ze stron stosunku zobowiązaniowego, z którego wynikać mogłaby wierzytelności, powinna spełniać przesłankę bycia przedsiębiorcą.

Kolejne judykaty zdawały się coraz bardziej odbiegać od dotychczas przyjętej linii orzeczniczej. W jednej z uchwał, Sąd Najwyższy wyraził pogląd, zgodnie z którym:

Fakt umieszczenia konkretnego przepisu w Rozdziale XXXVI k.k., a więc w grupie przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, nie oznacza automatycznie, iż tylko obrót gospodarczy, a nie i inne stosunki cywilnoprawne, podlega ochronie poprzez zawarte w nim przepisy. Wprawdzie przestępstwo określone w przepisie art. 300 § 2 k.k. jest przestępstwem indywidualnym, odnoszącym się do dłużników, niemniej jednak, uwzględniając wskazane wyżej uwagi, brak jest podstaw do przyjęcia, że chodzi w nim jedynie o dłużników prowadzących działalność gospodarczą⁴³.

A w innym orzeczeniu stwierdził, że:

W rozdziale XXXVI Kodeksu karnego zamieszczone są przepisy, których rodzajowym przedmiotem ochrony nie jest wyłącznie bezpieczeństwo obrotu gospodarczego. [...] Podobnie należy przyjąć, że jakkolwiek obrót gospodarczy stanowi przedmiot ochrony przepisu art. 300 § 2 k.k. [...], to jednak nie ogranicza się tylko do niego [...] Użyte w art. 300

41 Uchwała Sądu Najwyższego z 20 listopada 2000 r., I KZP 31/00, OSNKW 2001, nr 1–2, poz. 5.

42 Postanowienie Sądu Najwyższego z 3 czerwca 2002 r., II KKN 220/00, LEX nr 55524.

43 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 listopada 2002 r., II KKN 121/01, LEX nr 56096.

§ 2 k.k. określenie „orzeczenia sądu lub innego organu państwowego” nie jest ograniczone tylko do orzeczeń dotyczących wierzytelności wynikających ze stosunku prawnego, którego jedną ze stron jest podmiot obrotu gospodarczego⁴⁴.

Nadto stwierdzając, że stosowanie art. 300 § 2 k.k. „nie jest ograniczone tylko do wierzytelności związanych z obrotem gospodarczym”⁴⁵.

W innym ze swoich orzeczeń, Sąd Najwyższy poszedł znacznie dalej i stwierdził, że ochrona udzielana przez art. 300 § 1 k.k. nie dotyczy tylko klasycznie pojmowanych stosunków gospodarczych, nawiązanych w warunkach wolnorynkowej równowagi stron, ale dotyczyć także może pewnych relacji z zakresu prawa publicznego. Zgodnie z tym orzeczeniem: „Oddanie przedmiotów na przechowanie osobie godnej zaufania, w trybie określonym w art. 228 § 1 albo § 2 Kodeksu postępowania karnego, powoduje powstanie stosunku zobowiązaniowego przechowania (art. 835 k.c.), w którym organ wydający co do tej kwestii postanowienie jest wierzycielem, a osoba godna zaufania, której oddane zostały przedmioty na przechowanie – dłużnikiem. Natomiast zachowanie osoby godnej zaufania, polegające na usunięciu, ukryciu, zbyciu, darowaniu, niszczeniu, obciążaniu albo uszkodzaniu zajętych przedmiotów, o ile zostały spełnione pozostałe przesłanki odpowiedzialności karnej, wypełnia znamiona przestępstwa określonego w art. 300 § 2 k.k.”⁴⁶

Nie tracąc z pola widzenia powyższej tendencji do coraz szerszej wykładni zakresu zastosowania norm typizujących charakterystyczny przykład przestępstwa działania na szkodę wierzycieli, orzecznictwo zdaje się iść jeszcze dalej i, jak się okazuje, zmierza do przyjęcia, że:

Przepis art. 300 § 2 k.k. udziela ochrony również wierzytelnościom niezwiązanym z obrotem gospodarczym, w tym wynikającym z zobowiązań podatkowych⁴⁷.

---

⁴⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 listopada 2003 r., I KZP 32/03, OSNKW 2004, z. 1, poz. 3; zob. też wyrok Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2004 r., II KK 38/03, OSNKW 2004, z. 7–8, poz. 76.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z 15 czerwca 2004 r., II KK 38/03, OSNKW 2004/7–8/76.

⁴⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z 24 stycznia 2013 r., I KZP 22/12, OSNKW 2013/3/20.

Wydaje się jednak, że przenoszenie regulacji prawnokarnej ochrony obrotu gospodarczego na grunt w istocie typowo administracyjny (prawo podatkowe) może prowadzić do zbyt szerokiej wykładni znamion czynu zabronionego stypizowanego w art. 300 § 2 k.k., co stoi już w sprzeczności z podstawowymi celami i funkcją tego przepisu⁴⁸. Nie powinno budzić wątpliwości, że chociażby z punktu widzenia zasady subsydiarności prawa karnego, w tym prawa karnego gospodarczego w szczególności, relacja powstająca na gruncie prawa administracyjnego – prawa podatkowego zawiera swoje własne, często wystarczająco dotkliwe, sankcje o charakterze administracyjnym. Co więcej, w ustawach poświęconych poszczególnym daninom publicznym ustawodawca niejednokrotnie przewidział zachowania o charakterze przestępnym, penalizując je w rozdziale poświęconym przepisom karnym. Już tylko dla porządku wypada wspomnieć, że powyższe wątpliwości, co do zaprezentowanej wykładni przyjętej przez Sąd Najwyższy w kontekście zakresu zastosowania art. 300 § 2 k.k., stały się przedmiotem stanowisk wyrażonych w głosach krytycznych wobec wydanego orzeczenia⁴⁹.

Jak wynika z powyższego, wykładnia przepisów związanych z przestępnymi zachowaniami dłużników względem ich wierzycieli, została w orzecznictwie sądowym znacznie rozszerzona ponadto to, co wynikało z dorobku literatury w zakresie pojmowania obrotu gospodarczego, jako rodzajowego przedmiotu ochrony na gruncie rozdziału XXXVI Kodeksu karnego. Mimo przytoczenia kilku najważniejszych orzeczeń z zakresu stosowania omawianych w niniejszym opracowaniu przepisów, spór o ich charakter w dalszym ciągu zdaje się nie wygasać. Pojawiają się nadal poglądy warunkujące bezwzględne łączenie przepisów art. 300 § 1–3, art. 301 § 1–3 oraz art. 302 § 1 k.k. z obrotem gospodarczym, konsekwentnie negując ich wykładnię rozszerzającą⁵⁰.

48 Zob. też S. Żółtek, [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, K. Ślęzak (red.), t. IV, wyd. 1, Oficyna 2010.

49 R. Zawłocki, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r., I KZP 22/12*, „Prokuratura i Prawo” nr 2014/4/17–20; zob. też: A. Skowron, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r., I KZP 22/12*, LEX.

50 Stanowisko takie znalazło zwoje odzwierciedlenie w orzeczeniu Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z 27 października 2012 r., II AKa 261/11, OSAW 2012/4/263 w którym sąd stwierdził, że: „W piśmiennictwie, jak do tej pory, przedstawiono wiele słusznych racji przemawiających za taką wykładnią art. 300 § 2 k.k., która prowadzi do wniosku, że istotę zakazu karnego zawartego w tym przepisie stanowi dobro prawne

VI

Dostrzeżony problem zakresu regulacji przestępstw dotyczących działania na szkodę wierzycieli, ale także tych wszystkich czynów zabronionych, dla których przedmiotem ochrony jest obrót gospodarczy, znalazł swój wyraz w przygotowanej całościowej nowelizacji przepisów Kodeksu karnego. Przygotowane zmiany miały przede wszystkim stać się odpowiedzią na niedostatek legislacyjny oraz stanowić kompleksową i ujednoliczoną zmianę zgodnie za założonym wcześniej celem, którego efektem ma być wzrost skuteczności stosowanych, a następnie wykonywanych kar i środków karnych wobec sprawców przestępstw z jednoczesnym ograniczeniem dotychczasowej praktyki wadliwości orzekania przez sądy kar w postaci preferowania pozbawienia wolności z zastosowaniem środka probacyjnego – warunkowego zawieszenia jej wykonania, która zdaniem projektodawców stanowi w istocie fikcję dolegliwości⁵¹. Uchwalone zmiany miały stanowić zdecydowaną odpowiedź na potrzeby wymiaru sprawiedliwości, obierając za swój główny cel zwiększenie udziału kar o charakterze nieizolacyjnym w strukturze ich orzekania.

Na marginesie wprowadzonych rozwiązań, które w części na mocy ustawy z 20 lutego 2015 r. stały się obowiązującym porządkiem prawnym z dniem 1 lipca 2015 r., pomysłodawcy projektu zaproponowali także zmiany w części szczególnej Kodeksu karnego, w tym także omawianych przepisów zgrupowanych w Rozdziale XXXVI Kodeksu karnego. Założenia te, choć szczegółowo zaproponowane w projekcie, nie zostały ostatecznie wzięte pod uwagę w procedurze legislacyjnej. Stanowisko takie należy ocenić negatywnie z racji tego, że niektóre z przygotowanych rozwiązań są postulowane w poglądach piśmiennictwa od dawna, a przygotowane zmiany mogły przyczynić się do rozstrzygnięcia sporu o zakres przedmiotu ochrony w przypadku przestępstw na szkodę wierzycieli.

Problem interpretacyjny związany z zakresem zastosowania przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu, w tym przestępstw popełnianych przez dłużników przeciwko wierzycielom, został rozwiązany przez

---

w postaci „obrotu gospodarczego” i to dobro określa zarazem przedmiot przestępczego ataku. Z kolei indywidualnym dobrem prawnym chronionym przez przepis art. 302 § 2 k.k. są majątkowe interesy wierzycieli ściśle powiązane z zobowiązaniem w postaci wierzytelności powstałej w ramach obrotu gospodarczego. Taki zaś rezultat treściowej i funkcjonalnej analizy art. 302 § 2 k.k. w pełni uzasadnia twierdzenie, że odnosi się on wyłącznie do wierzytelności związanych z obrotem gospodarczym”.

51 Uzasadnienie projektu nowelizacji Ustawy Kodeks karny, Druk Sejmowy nr 2393, s. 5.

propozycję zupełnie nowego spojrzenia na regulacje chroniące obrót gospodarczy. W projekcie poświęconym rozdziałowi XXXVI Kodeksu karnego wysunięto propozycję nie tyle stosownego zmodyfikowania zgromadzonych w nim przepisów i usunięcia występujących dotychczas wątpliwości interpretacyjnych w zakresie rodzajowego przedmiotu ochrony, co jego całościowe skreślenie, a w odniesieniu do samych przepisów – ich nowe i przedredagowane wersje postulowano umieścić wśród przepisów dotyczących przestępstw przeciwko mieniu. Natomiast te z nich, które w największym stopniu sprawiały kłopot z ich praktycznym stosowaniem – postulowano trwale usunąć z aktu prawnego.

Paradoksalnie, wydaje się, że całkowite usunięcie tego rozdziału nie spowodowałoby automatycznej dekryminalizacji zachowań uważanych za zamachy na obrót gospodarczy, lecz przeciwnie, stanowić mogło przesłankę ku uelastycznieniu rozwiązań dotąd obowiązujących i przejścia przez klasyczne dla prawa karnego przepisy, dotyczące przestępstw przeciwko mieniu, funkcji realizowanej dotychczas przez normy karne gospodarcze. Proponowane zmiany, które z jednej strony dotyczyły istotnej zmiany redakcji obowiązujących przepisów, z drugiej zaś w sposób zdecydowany rozszerzały zakres udzielanej ochrony tym wszystkim zjawiskom, które nie mieściły się wprost w pojęciu obrotu gospodarczego.

Komisja Kodyfikacyjna zwróciła uwagę na pilną potrzebę wprowadzenia bardziej elastycznych instrumentów prawnych służących zwalczaniu patologii gospodarczych z jednoczesnym usunięciem z obowiązującego systemu prawa karnego tych przepisów, które zamiast chronić obrót gospodarczy, wymuszają szczególną dbałość o nieprzekroczenie dopuszczalnego, codziennego ryzyka związanego z podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej⁵². Projektodawcy wskazywali, że w istocie oprócz precyzyjnego określenia zachowania sprawcy, każdorazowo należy wskazać, czy dane zachowanie, będące przedmiotem rozpoznania, w istocie godzi nie tylko w stosunki majątkowe, ale także *in concreto* w obrót gospodarczy. Zabieg taki wymusza rekonstruowanie innego (dodatkowego) niż mienie dobra prawnego, przeciw któremu skierowany został zamach. To zdaniem autorów projektu prowadzi do zbędnej komplikacji postępowania. Nie ma bowiem wątpliwości, że wystarczające może okazać się poprzestanie na ustaleniu naruszenia pierwotnego, leżącego u podłoża obrotu gospodarczego, dobra prawnego w postaci mienia – a precyzyjnie

⁵² Uzasadnienie projektu nowelizacji Ustawy Kodeks karny, Druk Sejmowy nr 2393, s. 50.

stosunków majątkowych, co tym samym oznaczałoby w praktyce poszerzenie zakresu obowiązywania proponowanej nowelizacji.

Nadto, uzasadnieniem zaproponowanych zmian, w kontekście usunięcia problematycznego rodzajowego dobra prawnego z rozdziału XXXVI Kodeksu karnego, była w istocie ochrona uczestników stosunków gospodarczych. Szereg norm prawnych, związanych z ochroną obrotu gospodarczego, w rzeczywistości stanowić mogło poważne zagrożenia dla podmiotów aktywnie wchodzących w stosunki o charakterze gospodarczym. Trudno znaleźć zaprzeczenie dla tezy, jakoby działalność gospodarcza mogła nie być powiązana z pewną dozą ryzyka. Niepewność co do skutków podjęcia przedsięwzięcia gospodarczego, a przede wszystkim spodziewane następstwo prowadzonych działań stanowią bowiem rdzeń podejmowania i wykonywania zarobkowej działalności gospodarczej. Niejako naturalną konsekwencją niepowodzeń mogą być nie tylko same straty związane z nieudanym przedsięwzięciem, ale także, co oczywiste, realne i konkretne zagrożenia dla powstania takiej straty, których w momencie podejmowania decyzji o rozpoczęciu działalności nie sposób obiektywnie przewidzieć. Stąd też Komisja Kodyfikacyjna ze szczególną dbałością wyraziła w uzasadnieniu pogląd o niezbędnej deregulacji tych norm prawno-karnych, które związane są jedynie z potencjalnym naruszeniem podstawowych zasad obrotu gospodarczego i pozostawienie jedynie tych z nich, które penalizują zachowania związane z wyrządzeniem rzeczywistej, obiektywnie istniejącej szkody majątkowej, możliwej do realnego określenia⁵³.

Postulując dokonanie zmian w przepisach dotyczących przestępstw działania na szkodę wierzycieli, projekt zapowiadał określenie i wprowadzenie do Kodeksu trzech typów czynów zabronionych w zakresie klasycznie rozumianych działań na szkodę wierzycieli – art. 244b (odpowiednik obowiązującego art. 300 § 2 k.k.)⁵⁴, art. 294c (odpowiednik

---

53 Komisja Kodyfikacyjna w uzasadnieniu wskazuje na wątpliwości co do obowiązywania tych uregulowań, które bezpośrednio dotyczą zachowań, których skutkiem jest jedynie zagrożenie naruszenia dobra prawnego – art. 296 § 1a. k.k. dotyczący tzw. przestępstwa niegospodarności bezszkodowej. Obowiązujące rozwiązanie, zdaniem projektodawców, zamiast chronić reguły obrotu gospodarczego, zmierza do ograniczenia swobody działalności gospodarczej.

54 Art. 244b. Kto w celu udaremnienia wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego usuwa, ukrywa, zbywa lub obciąża albo uszkadza mienie zajęte lub zagrożone zajęciem, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

art. 300 § 1 k.k.)⁵⁵ i art. 294d (odpowiednik art. 302 k.k.)⁵⁶. Ponadto, wśród proponowanych zmian postulowano wprowadzenie art. 294d (odpowiednik art. 308 k.k.)⁵⁷. Projektodawcy przychyliłi się do wysuwanych w piśmiennictwie postulatów i skreślili z przygotowanego projektu obecny art. 301 § 1 k.k.⁵⁸

Na tle powyższego należy zauważyć, że po pierwsze, dotychczasowe przestępstwa działania na szkodę wierzycieli miały stać się przestępstwami, w związku z którymi rodzajowym i indywidualnym przedmiotem ochrony jest mienie – zostałyby bowiem włączone do Rozdziału XXXV Kodeksu karnego. Po drugie zaś, czyn zabroniony z art. 300 § 2 k.k., polegający na celowym udaremnieniu wykonania orzeczenia sądu lub innego organu państwowego, miał zostać umieszczony w rozdziale XXX zatytułowanym „Przestępstwa przeciwko wymiarowi sprawiedliwości”. Widać zatem, że pomysłodawcy projektu wyciągnęli wnioski ze zgłaszanych postulatów w zakresie niejednoznacznej wykładni art. 300 § 2 k.k., która w tym przypadku koncentrowała się na pobocznym przedmiocie ochrony – powadze orzeczeń wydawanych przez organy wymiaru sprawiedliwości i inne organy państwowe. Po trzecie w końcu, zabieg polegający na włączeniu znacznej części przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu do rozdziału penalizującego zamachy na mienie, mógłby spowodować przerwanie niejednoznacznej do tej

---

55 Art. 294c. Kto będąc dłużnikiem, doprowadza do niewypłacalności lub braku możliwości egzekucji, w celu częściowego albo całkowitego niezaspokojenia należności swojego wierzyciela, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

56 Art. 294d § 1. Kto będąc dłużnikiem, w związku z postępowaniem zmierzającym do zaspokojenia należności wierzyciela, udziela albo obiecuje udzielić wierzycielowi korzyść majątkową lub osobistą, w zamian za działanie na szkodę innych wierzycieli, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

57 Art. 294e. Za przestępstwa określone w art. 294c i 294d odpowiada jak dłużnik albo wierzyciel także ten, kto zajmuje się sprawami majątkowymi innego podmiotu.

58 Art. 301. § 1. Kto będąc dłużnikiem kilku wierzycieli udaremnia lub ogranicza zaspokojenie ich należności przez to, że tworzy w oparciu o przepisy prawa nową jednostkę gospodarczą i przenosi na nią składniki swojego majątku, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto będąc dłużnikiem kilku wierzycieli doprowadza do swojej upadłości lub niewypłacalności.

§ 3. Kto będąc dłużnikiem kilku wierzycieli w sposób lekkomyślny doprowadza do swojej upadłości lub niewypłacalności, w szczególności przez trwonienie części składowych majątku, zaciąganie zobowiązań lub zawieranie transakcji oczywiście sprzecznych z zasadami gospodarowania, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

pory linii orzeczniczej w zakresie omawianych tutaj przestępstw. To zaś oznaczałoby jednoznaczne opowiedzenie się za szeroką interpretacją przepisów k.k., wykraczającą poza ramy klasycznie ujmowanej relacji w obrocie gospodarczym, w której powinien występować co najmniej jeden profesjonalista.

Zauważalne spory o jednoznaczną interpretację zakresu udzielanej przez wskazane przepisy ochrony dodatkowo zyskują na sile w odniesieniu do przedmiotu przestępstw, w których przypadku rodzajowym dobrem prawnym podlegającym ochronie jest właśnie mienie. W istocie dochodzić może do istotnych problemów związanych z rozgraniczeniem zakresu ochrony udzielanej przez przepisy Rozdziału XXXV i XXXVI Kodeksu karnego. Rodzajowy przedmiot ochrony w przypadku przestępstw skierowanych przeciwko mieniu, co nie ulega wątpliwości, posiada swój cywilistyczny rodowód. Zatem na gruncie Kodeksu cywilnego mienie stanowi nadzwyczaj szeroki zakres szeregu uprawnień o charakterze bezwzględnym (np. własność) i względnym (uprawnienia płynące z szeregu stosunków zobowiązaniowych – np. wierzytelności). Zamachy na ekonomiczne interesy jednostki oraz prawo do dysponowania jej aktywami majątkowymi stanowią przedmiot ochrony, o którym mowa w rozdziale XXXV Kodeksu karnego. Bliższa analiza przepisów chroniących obrót gospodarczy zadaje się wskazywać na trudne do zaprzeczenia związku między mieniem a tym wszystkim, co stanowi treść obrotu gospodarczego. W istocie bowiem wyrządzenie szkody np. poprzez nadużycie zaufania (art. 296 k.k.) ostatecznie dotyczy tego wszystkiego, co można byłoby podciągnąć pod pojęcie „mienia” uszczuplającego zasób majątkowy pokrzywdzonego; przestępstwo tzw. oszustwa kapitałowego (art. 297 k.k.) narusza interesy majątkowe przedsiębiorstw zajmujących się obrotem instrumentami finansowymi, a przestępstwa skierowane przeciwko wierzycielom powodują niemożność zaspokojenia wierzytelności z powodu przestępnych zachowań dłużników, którzy nie czynią niczego, aby powiększyć swoje aktywa majątkowe, których źródło już dawno stało się wymagalne.

VII

Brak jednorodnego i konsekwentnego stanowiska w zakresie tego, co stanowi przedmiot zamachu omawianych w niniejszym opracowaniu przestępstw na szkodę wierzycieli, bez wątpienia prowadzi do braku pewności co do prawa i nie sprzyja jasności obowiązujących przepisów. Wątpliwości rodzące się na tle zakresu przedmiotu ochrony, w przypadku przestępstw

popęłnianych przez dłużników naruszających dobra prawne wierzycieli, powinny zostać wyeliminowane, aby w pełni zrealizować zasadę maksymalnej określoności znamion czynu zabronionego. Przede wszystkim jednak powinny zostać dookreślone znamiona czynów zabronionych przez bardziej precyzyjnie określenie samego podmiotu, który może zostać ich sprawcą. Oczywiście, dotyczy to nie samego faktu spełnienia przesłanki pozostawiania dłużnikiem, choć i tu znalazłoby się wiele wątpliwości rodzących się choćby w obszarze prawa cywilnego, ale przede wszystkim statusu, jaki dłużnik i wierzyciel powinni posiadać.

Powiązanie przepisów penalizujących niewywiązywanie się z zaciągniętych zobowiązań i działania na szkodę swoich wierzycieli wprost z obrotem gospodarczym, jak widać na przykładzie przytoczonego powyżej orzecznictwa i części poglądów piśmiennictwa, zdaje się nie przystawać już do rzeczywistości, powodując potrzebę sięgania do wykładni rozszerzającej, prezentowanej w nowszych judykatach, która, co oczywiste, w obszarze funkcjonowania prawa karnego powinna być stosowana z dużą dozą ostrożności. Przytoczone tezy orzeczeń, które rozciągają zakres zastosowania przepisów prawa karnego nie tylko na stosunki typowo cywilnoprawne, ale także na te występujące w obszarze np. prawa podatkowego, mogą jednak rodzić uzasadnione wątpliwości co do zgodności tej wykładni z zasadą subsydiarności prawa karnego wobec stosunków typowych dla prawa administracyjnego, które posiada własne normy o niejednokrotnie dolegliwym charakterze.

Mając na uwadze powyższe, należy pozytywnie ocenić wszelkie próby, zmierzające bezpośrednio do zaktualizowania stanu prawnego w zakresie ochrony stosunków gospodarczych z rozważeniem tego, czy wyróżnianie rodzajowego dobra prawnego, określonego w rozdziale XXXVI Kodeksu karnego, w dalszym ciągu ma rację bytu. Wydaje się, że zaproponowane przez projektodawców stanowisko w tym zakresie, przenoszące znaczną część przestępstw gospodarczych, w tym przede wszystkim tzw. przestępstw dłużniczych, do rozdziału chroniącego mienie, było zabiegiem trafnym.

Bibliografia

- Gubiński A., *Zasady prawa karnego*, Warszawa 1996.
Buchała K., Kardas P., Majewski J., Wróbel W., *Komentarz do ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, Warszawa 1995.

- Buczkowski K., *Przestępstwa gospodarcze*, Warszawa 2000.
- Dębski R., *Pozaustawowe znamiona przestępstwa*, Łódź 1995.
- Gardocki L., *Pozaustawowe źródła znaczenia przepisu karnego*, [w:] *W kręgu teorii i praktyki prawa karnego. Księga poświęcona pamięci Profesora Andrzeja Wąska*, red. Leszczyński L., Skrętowicz E., Hołda Z., Lublin 2005.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2010.
- Giezek J., Kardas P., *Przepisy karne kodeksy spółek handlowych*, Kraków 2003.
- Górniok O. [w:] Górniok O., Hoc S., Przyjemski S.M., *Kodeks karny. Komentarz*, t. III, Gdańsk 1999.
- Górniok O., „Działalność gospodarcza” jako znamię przestępstwa korupcji gospodarczej, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 10.
- Górniok O., *Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Jurewicz J., *Kryteria podobieństwa przestępstw w ujęciu kodeksu karnego*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 11.
- Kidyba A., *Prawo handlowe*, Warszawa 2002.
- Kurczalak K., *Prawo handlowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2002.
- Majewski J. [w:] *Kodeks karny. Część szczególna*, t. III: *Komentarz do art. 278–363 k.k.*, Zoll A. (red.), wyd. 3, Warszawa 2008.
- Marek A., *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 5, Wolters Kluwer 2010.
- Marszałek M., *Sporne problemy wykładni art. 6 § 1 i 3 ustawy o ochronie obrotu gospodarczego*, „Prokuratura i Prawo” 1997/4.
- Peiper L., *Komentarz do kodeksu karnego, prawa o wykroczeniach, przepisów wprowadzających obie te ustawy*, Kraków 1936.
- Skorupka J., *Prawo karne gospodarcze. Zarys wykładu*, LexisNexis wyd. 2, Warszawa 2007.
- Skorupka J., *Rodzajowy przedmiot ochrony*, „Prokuratura i Prawo” 2000, nr 1.
- Skowron A., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r.*, I KZP 22/12, LEX.
- Skorupka J., *Wybrane aspekty przestępstw przeciwko obrotowi gospodarczemu*, Przegląd Sądowy 1999 r., z. 2.
- Ślebzak K. (red.), *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, t. IV, wyd. 1, Oficyna 2010.
- Wojciechowski J., *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2002.
- Zawłocki R., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r.*, I KZP 22/12, „Prokuratura i Prawo” nr 2014/4/17–20.

Zawłocki R., *Podstawy odpowiedzialności karnej za przestępstwa gospodarcze*, Warszawa 2004.

Żółtek S., *Prawo karne gospodarcze w aspekcie zasady subsydiarności*, Oficyna 2009.